

VOJNOIZDAVAČKI
I NOVINSKI CENTAR

Za izdavača
Pukovnik Ivan Matović

Biblioteka

RATNA PROŠLOST
NARODA I NARODNOSTI
JUGOSLAVIJE

KNJIGA DVESTA OSAMDESET SEDMA

Monografija
jedinica NOV i PO Jugoslavije

Knjiga sto peta

UREĐIVAČKI ODBOR

General-pukovnik Rahmija Kadenić, *predsednik*;
članovi: Ali Šukrija, Risto Džunov, *general-*
-pukovnici: Milan Daljević i Dako Puač; *general-*
-potpukovnici: Metodije Kotevski, Veljko
Miladinović, Svetozar Oro, Zika Stojšić, Joco
Tarabić, Fabijan Trgo i Avgust Vrtar; *pukovnici*:
Ahmet Đonlagić, Viktor Kučan, Mišo Leković,
Radomir Petković i Dušan Pejanović, glavni
i odgovorni urednik

Urednik
major Ivan Pantelić

Recenzenti
Rahmija Kadenić
Dimitrije Bajalica
Stručni redaktor
Momčilo Kalem

Drago Karasijević

ČETVRTA
KRAJIŠKA
NOU DIVIZIJA

Beograd, 1988.

NARODNOOSLOBODILAČKI POKRET U BOSANSKOJ KRAJINI DO FORMIRANJA 4. KRAJIŠKE DIVIZIJE

OKUPACIJA, PODJELA ZEMLJE I PRIPREME KPJ ZA ORUŽANU BORBU

SITUACIJA U EVROPI DO OKUPACIJE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Marta 1938. Njemačka je okupirala Austriju i izbila na granicu Kraljevine Jugoslavije. Godinu dana kasnije okupirala je i Čehoslovačku, a Italija mjesec dana kasnije i Albaniju, koncentrišući trupe prema Grčkoj i jugozapadnoj granici Jugoslavije. Iste godine (1. septembra), Njemačka je napala Poljsku i okupirala je za mjesec dana. Napadom na Poljsku, počeo je drugi svjetski rat.

U međuvremenu, iako nespremljene, Francuska i Velika Britanija objavile su rat Njemačkoj. U proljeće 1940. njemačke armije potpuno su razbile udružene snage Francuske, Velike Britanije i Belgije, okupirale Francusku i Belgiju, i produžile osvajački pohod okupirajući Holandiju, Dansku i Norvešku. Njemačke snage izbile su na Atlantik i vrlo ozbiljno ugrozile V. Britaniju. Švedska i Švajcarska proglasile su neutralnost, a u Španiji i Portugaliji vladali su fašistički režimi na čelu s Frankom i Salazarom.

Zapadna Evropa je do ljeta 1940. okupirana, i njemačko komandovanje usmjerava svoj dugo očekivani napad na Sovjetski Savez.

Krajem jula 1940. Adolf Hitler, vođa njemačkog fašističkog Rajha, naredio je njemačkoj Vrhovnoj komandi, da odmah počne sa izradom plana za napad na Sovjetski Savez. Plan je šifrovano nazvan »Barbarosa«. Dan napada na Sovjetski Savez bio je određen za 1. maj 1941. Dotadašnji saveznici, Njemačka, Italija i Japan, zaključili su 27. septembra 1940. novi pakt u Berlinu, poznat pod imenom *Trojni pakt*.

Pošto su odredbe *Trojnog pakta* pružale mogućnost pristupa novih članova, taj savez se kasnije proširio — Hortijeva Mađarska prišla mu je 20. novembra 1940, posle tri dana i Rumunija, a sa Bugarskom je dogovoreno da mu pristupi 1. marta 1941.

APRILSKI RAT

Fašistička vlada Njemačke, prije napada na Sovjetski Savez, odlučila je da okupira kraljevine Jugoslaviju i Grčku, radi obezbjeđenja desnog boka svojih armija koje će nastupati na Sovjetski Savez, a i radi velikih prirodnih bogatstava Jugoslavije, veoma potrebnih njemačkoj ratnoj privredi.

Istovremeno, u Kraljevini Jugoslaviji već su na vlasti bili profašistički i izdajnički elementi, na čelu sa knezom — namjesnikom Pavlom Karađorđevićem, s kojim se vođa fašističke Njemačke dogovorio u februaru 1941. da Jugoslavija priđe Trojnom paktu, što je značilo predaju zemlje.

Bez obzira na antifašističko raspoloženje naroda, koje se od sredine marta sve vidnije ispoljavalo u cijeloj zemlji, predsjednik vlade i ministar spoljnih poslova, potpisali su u Beču protokol o pristupanju Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu, 25. marta 1941.

Centralni komitet KPJ Jugoslavije ukazivao je na opasnosti koje prijete od približavanja silama Osovine. U vezi s tim uputio je i proglas narodima Jugoslavije. Reagovanje naroda cijele zemlje uslijedilo je već istog dana, kada je potpisan Pakt. Izbile su masovne demonstracije u mnogim gradovima širom zemlje. Mase su tom prilikom, predvođene komunistima, nedvosmisleno pred cijelim svijetom rekle — »NE«! Grupa jugoslovenskih oficira, koristeći se takvim raspoloženjem naroda, noću 26/27. marta 1941. izvela je puč, kojim je zbačena dotadašnja vlada i obrazovana nova, pod predsjedništvom generala Dušana Simovića, dotadašnjeg kamandanta ratnog vazduhoplovstva.

Događaji od 27. marta u Jugoslaviji znatno su poremetili Hitlerov plan pohoda na Istok. Zbog napada na Jugoslaviju odgođen je za pet nedelja napad na Sovjetski Savez. Istog dana, 27. marta, Hitler je donio odluku da napadne Jugoslaviju i podeli je među silama Osovine, a od preostalih delova formira kvislinške tvorevine.

Za izvršenje operacije protiv Kraljevine Jugoslavije, njemačka komanda kopnene vojske angažovala je svoju 2. armiju iz Austrije i Mađarske i 12. armiju iz Bugarske (ukupno 15 divizija i jedan samostalni puk u jačini od oko 323.500 vojnika). Operaciju je podržavalo oko 1.500 aviona. Italijani su za napad na Jugoslaviju odredili svoju 2. armiju iz Istre, a Mađari jedan ojačan brzi armijski korpus.

U ranim jutarnjim časovima, 6. aprila 1941, Nijemci su istovremeno napali Jugoslaviju i Grčku. Jugoslovenska Vrhovna komanda, opterećena slabostima i izdajom, ispustila je komandu nad vojskom, zbog čega je brzo usledilo rasulo u njenim redovima. Vlada je već 35. aprila, zajedno sa kraljem, pobjegla iz Nikšića avionima u inostranstvo. Poslije dva dana, 17. aprila, ovlašćeni opunomoćnici potpisali su kapitulaciju Jugoslovenske vojske.

Teritorija Kraljevine Jugoslavije ubrzo je poslije okupacije bila podijeljena među agresorskim silama. Vodstvo fašističke Njemačke, komadanjem Jugoslavije, odlučilo je da jednom za uvijek uništi Jugoslaviju kao državu. Buržoaskie i građanske partije pomirile su se sa komadanjem Jugoslavije, pa su se, čak i neke, uključile u njeno

uništenje. Jedino je Komunistička partija Jugoslavije bila ona snaga u zemlji, koja nije priznala kapitulaciju i razbijanje Jugoslavije, i odlučila da se zajedno sa narodom bori za ponovno uspostavljanje Jugoslovenske države.

PODJELA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE I STVARANJE TZV. NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Na teritoriji Hrvatske i Bosne i Hercegovine Njemačka i Italija lormirale su satelitsku tvorevinu, takozvanu *Nezavisnu Državu Hrvatsku* (NDH). Na vlast su doveli oko 400 ustaša — emigranata iz Italije, i one u zemlji, zvane »frankovci«. Tu svoju satelitsku tvorevinu Nijemci i Italijani podijelili su između sebe na interesne sfere demarkacionom linijom Karlovac, Sanski Most, Mrkonjić-Grad, Bugojno, Ivan-sedlo južno od Sarajeva, sve uključno za Italijane.

Na teritoriji Bosanske krajine demarkaciona linija kretala se pravcem: Velika Kladuša — Zborište — Stabandža — Ivanjska — Jujina Glava — Mali Dubovik — Pobrežje — Stari Majdan (povlačeći granicu kroz Pobrežje i Stari Majdan Nijemci su obezbjedili za sebe rudnik željeza Ljubiju i nalazišta rude željeza u dolini Gomjenice i Sane), — sedam i po kilometara sjeveroistočno od Sanskog Mosta — sjeverno selo Debeljak — kota 347 — pet kilometara jugozapadno od Bronzanog Majdana i dalje na jug prema Mrkonjić-Gradu, sve uključno za Italijane.

Njemačke jedinice, koje su okupirale teritoriju Bosanske krajine, povukle su se do polovine juna iz Jugoslavije radi napada na Sovjetski Savez. U NDH je ostala samo njemačka 718. posadna divizija sa oko 8.000 vojnika. Komandant te njemačke divizije rasporedio je najjače snage u Bosanskoj krajini sa sjedištem Štaba u Banjaluci — 2.000 vojnika i 200 vojnika u rudniku Ljubiji.

Italijani su svoju okupacionu zonu NDH u Bosni napustili 31. maja i povukli se u Dalmaciju, s tim da tu zonu posjednu ustaške jedinice. Oba okupatora Nijemci i Italijani, požurivali su ustaše da se što prije organizuju i učvrste svoju vlast.

Ustaše su preuzele javnu upravu bivše Kraljevine Jugoslavije tako što su preimenovali opštine u »upravne občine«, srezove u »kolare« i na teritoriji više srezova, ranije okruga, formirali velike župe (velika župa — Gora — sjedište u Petrinji, velika župa Krbava i Psat — sjedište Bihać, velika župa Livac i Zapolje — sjedište Nova Gradiška i velika župa Sana i Luka — sjedište Banjaluka — sve u okviru sjeverozapadnog dijela Bosanske krajine).

Ustaše su, također, preuzele i žandarmeriju i policiju bivše Kraljevine Jugoslavije, otpustivši prethodno Srbe iz službe.

U tzv. NDH formirano je 1941. godine 5 oružničkih (žandarmerijskih) pukovnija, a na teritoriji Bosanske krajine 3. oružnička pukovnija, sa krilnim zapovjedništvima (komandama) u Doboju, Jajcu, Bosanskom Petrovcu, Bihaću i Banjaluci. U Prijedoru, Jajcu, Bihaću, Cazinu, Sanskom Mostu i Bosanskoj Gradiški formirana su vodna oružnička zapovjedništva. Sjedište zapovjedništva 3. oružničke pukovnije, sa jednom četom oružnika (žandarna), bilo je u Banjaluci.

U gradovima sjeverozapadno dijela Bosanske krajine, primanjem novih policajaca i agenata, pojačano je do 26. jula 1941. njihovo brojno stanje na oko 700, od kojih ih je najviše bilo u Banjaluci, Prijedoru i Bihaću.

Ustaška vlast užurbano je radila i na formiranju vojnih formacija, koje je nazvala domobranstvo. Cijela teritorija NDH bila je podjeljena na vojna područja i to: Savsko, Osječko, Bosansko, Vrbasko i Jadransko vojno područje.

Teritoriju Bosanske krajine pokrivala su Vrbasko i Bosansko vojno područje sa sjedištima stožera (štaba) u Banjaluci i Sarajevu. U sastavu Vrbaskog i Bosanskog područja "bile su: 9, 10 i 11. domobranska pukovnija; topnički sklop (artiljerijski divizion) i prištapske jedinice Vrbaskog vojnog područja — ukupno oko 6.500 domobrana, pješadije i oko 500 domobrana artiljeraca — ukupno oko 7.000 domobrana.

Uporedo sa formiranjem vojske, žandarmerije, policije i upravnih vlasti, ustaško rukovodstvo nastojalo je da što prije formira i ustašku organizaciju na cijeloj teritoriji NDH.

Na sektoru Lijevča polja, u selima Bosanski Aleksandrovac, Gornja, Srednja i Nova Topola, Elezagići i Karađorđevo, živjelo je oko 4.000 žitelja njemačke narodnosti, od kojih ih je 96 bilo naoružano.

U Bosanskoj krajini bilo je 26. jula 1941. naoružanih 12.000 ustaša, domobrana oko 7000, žandarma oko 2.500, policajaca i agenata oko 1.200, Nijemaca oko 2.296 — ukupno oko 25.000 neprijateljevih vojnika.

PRIPREME ZA ORUŽANU BORBU

Od početka stvaranja NDH, ustaše su otpočele s pogromima i progonom srpskog življa i Jevreja i u Bosanskoj krajini. Pod prijetnjom smrtne kazne, oduzimano je oružje onim ljudima, koji su ga posjedovali ili donijeli iz aprilskog rata.

Pokolj srpskog življa počeo je u julu, i najmasovnije i najsurovije likvidacije izvršene su na području Bihaća, Cazina, Bosanske Krupe, Prijedora i Sanskog Mosta. Ubijeno je preko 20.000 Srba. Pokolj su vršili kriminalni tipovi, koji su ustaške vlasti naoružale i naredile im da, za nagradu, pljačkaju srpsku imovinu. Pokolj su organizovali i rukovodili koljačima ustaški tabori i logori. A tim pokoljima nedužnog stanovništva, suprotstavili su se, prije svega, komunisti i svi patrioti, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost.

U takvim uslovima od posebnog su značaja za utvrđivanje političkih stavova KPJ, neposredno, i kasnije poslije aprilskog rata, pored ostalih, i dva dokumenta: prvi je, Prvomajski proglas CK KPJ, a drugi je onaj sa majskog savjetovanja u Zagrebu. Stavovi i odluke majskog savjetovanja podstakle su još veću aktivnost Partije na vojnom planu. U maju su pri nacionalnim i pokrajinskim rukovodstvima KPJ formirane vojne komisije, po uzoru na Vojni komitet pri CK KPJ na čelu sa Josipom Brozom Titom, tako da je već u periodu maj—juni, odnosno do napada Njemačke na Sovjetski Savez

(22. juna 1941), u gotovo cijeloj zemlji djelovala široka mreža vojnih komisija i udarnih grupa).

Na tom sastanku određeni su zadaci da se što više i na različite načine prikuplja oružje, municija i sva ostala ratna oprema, a ujedno postavljen je i zadatak da se članovi SKOJ-a obučavaju u rukovanju oružjem.

Zaključke sa sastanka Centralnog komiteta KPJ prenio je u Bosansku krajinu sekretar Oblasnog komiteta Đuro Pucar Stari, na Oblasnom partijskom savjetovanju, održanom 8. juna 1941. u šumarskoj kući na Sehitlucima kod Banjaluke.

Sredinom juna stigao je u Banjaluku i član Vojne komisije pri Pokrajinskom komitetu KPJ Bosne i Hercegovine, Mahmut Bušatlija Buš, koji je na prijedlog Oblasnog komiteta formirao Oblasno vojno rukovodstvo za pripremu oružane borbe. U to rukovodstvo ušli su: Osman Karabegović, Branko Babič, Kasim Hodžić i Josip Mažar šoša.¹

Cjelokupnim pripremama oružane borbe na teritoriji Bosanske krajine rukovodio je Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu u sastavu: Đuro Pucar Stari, politički sekretar; Branko Babič Slovenac, organizacioni sekretar, Osman Karabegović, član; Kasim Hadžić, član; Šefket Maglajlić, član, i Rudi Kolak, član i sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a.

Pripreme za oružanu borbu vršene su pod vrlo teškim uslovima ilegalne borbe, jer su ustaše, preko velikog broja žandarmerijskih, policijskih i ustaških patrola, danonoćno tragale za svim naprednim ljudima, vršili masovna hapšenja i odvodili ih na gubilišta. Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu je, zbog toga, naložio komunistima

¹ Oblasno vojno rukovodstvo u junu 1941. odredilo je sreske povjerenike. U sjeverozapadnom dijelu Bosanske krajine određeni su: za srez Bosansku Krupu, Ale Terzić, za srez Bosanski Novi, Mičo Šurlan, za srez Bosansku Dubicu, Milog Siljegović, za srez Prijedor, Veljo Stojnić i za srez Cazin Milan Pilipović.

Formirana je i diverzantska grupa u Banjaluci u sastavu: Karlo Roje, vođa grupe, Milan Radman, zamjenik vode grupe, Adii Alagić, Lazo Vidović, Miloš Mičo Pejčinović, Drago Karasijević, Franjo Nanut, Ostoja Cvijetić, Ivan David, Ljubica Pejčinović-Radman, Božo Radman, Ivo Dujić i Dušan Trebovac. Za pomoć toj grupi u stručnom pregledu određen je Miljenko Cvitković Španac.

Cjelokupnim neposrednim pripremama oružane borbe rukovodili su na terenu Sreski i Mjesni komiteti KPJ u sastavu:

— u Sreskom komitetu KPJ za Bosansku Dubicu: Boško Siljegović, Milan Pilipović i Fadil Šerić, Ahmet Čelam i Ivan Trninić;

— u Mjesnom komitetu KPJ za Prijedor: Slobodan Marjanović, Esad, Midžić, Duško Brković, Ilija Stojanović i Drago Lukić;

— u Mjesnom komitetu KPJ za Bosanski Novi: Zaim Dizdarević, Hajro Kapetanović, Mičo Šurlan i Mile Cimeša;

— u Mjesnom komitetu KPJ za Bihać: Fahrudin Midžić, Nijaz Salihodžić, Izudin Midžić, Mujo Delić i Rifat Krdžalić;

— u Mjesnom komitetu KPJ za Bosansku Krupu: Ale Terzić, Slobodan Jovanović i Bečo Šehić, i

— u Mjesnom komitetu KPJ za Banjaluku: Branko Babič Slovenac, Muhamed Kazaz, Šefket Maglajlić, Ivica Mažar, Kasim Hadžić, Osman Karabegović i Rudi Kolak.

»Krajiške brigade« Banjaluka, 1954, str. 51. Edicija »Srednja Bosna u NOB«, Zbornik sjećanja, knjiga prva, str. 533.

da budu vrlo budni i oprezni, ali da istovremeno ne gube ni časa u pripremama za oružanu borbu.

Do najvećeg pogroma na komuniste došlo je nakon napada Njemačke na Sovjetski Savez 22. juna 1941. U Banjaluci, gdje je bio najveći broj komunista, uspjeli su da ih uhapse veoma mali broj. Većina ih se na vrijeme sklonila. I u ostalim gradovima i mjestima, osim Bihaća, komunisti su se na vrijeme sklonili. Tamo su ustaše pod neposrednim rukovodstvom svog stožernika i njegovog zamjenika, koji su lično poznavali mnoge komuniste, organizovali masovno hapšenje i strijeljanje, tako da je partijska organizacija pretrpjela ozbiljne gubitke.

I na terenu Cazinske krajine stanje je bilo teško. Na tom terenu bila je samo jedna partijska ćelija u Velikoj Kladaši sa sekretarom Antonom Horvatom. Za pripremu oružane borbe zadužen je bio Milovan Pilipović, koji je poznao teren iz vremena Kraljevine Jugoslavije, jer je na tom terenu radio. Ali, i on je bio otkriven, i u bjekstvu od ustaša ubijen. Isto tako, i sekretar partijske ćelije u Velikoj Kladaši, Anton Horvat, sa članom ćelije Milanom Dejanovićem, bili su ubijeni od četničke zasjeđe.

Pripreme oružane borbe najintenzivnije su nastavljene od polovine jula, kada je Mahmut Bužatlija Buš prenio Oblasnom komitetu KPJ za Bosansku krajinu odluku Politbiroa CK KPJ od 4. jula o dizanju ustanka u Jugoslaviji.

USTANAK I FORMIRANJE PRVIH PARTIZANSKIH " " ODREDA I BRIGADA

Sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, Đuro Pucar Stari, održao je 25. jula 1941. u selu Orlovcima — u Kitonjića Gaju sastanak sa: doktorom Mladenom Stojanovićem, Osmanom Karabegovićem, Veljom Stojnićem, Mićom Šurlanom, Josipom Mažarom Šošom, Alom Terzićem, Dragom Lukićem i Ratkom Marušićem.

Na tom sastanku donijeta je odluka da odmah otpočne oružana borba protiv okupatora i njegovih slugu na području Kozare, Podgrmeča i Drvara.

Ustanak u Drvaru dignut je 27. jula. Ustanici su likvidirali neprijateljevu posadu i oslobodili grad. To je bio početak ustanka u Bosanskoj krajini i cijeloj Bosni i Hercegovini.

Na području Kozare, u selu Međuvođu, ustanici su 29. jula napali žandarmerijsku patrolu, a zatim i žandarmerijsku stanicu u Knežici. Već sutradan ustanak je zahvatio sva sela. Ustanici su se uputili u doline Sane, Une i Save, prema neprijatelju u Prijedoru, Bosanskom Novom, Bosanskoj Kostajnici i Bosanskoj Dubici. U silnom naletu (30. jula) upali su i u Bosansku Kostajnicu, i nekoliko sati držali mjesto u rukama.

Na području Podgrmeča, ustanici su uništili sve neprijateljeve žandarmerijske stanice, jedno odjeljenje ustaša u selu Duboviku i izbili u dolinu Une i Sane, od Bihaća preko Bosanske Krupe i Bosanskog Novog, do Sanskog Mosta. Formirani su i frontovi. Na njihovom čelu bili su članovi Komunističke partije Jugoslavije.

Glavni ustaški stan i vlada tzv. NDH bili su zbunjeni i iznenađeni takvom silinom ustanka, pa su najhitnije u dolinu Une i Sane doveli vozovima i kamionima iz Osijeka, Bjelovara, Zagreba, Nove Gradiške i Petrinje, pomoć u domobranskim i ustaškim jedinicama.

Komandant njemčke 718. divizije uputio je tada 1. bataljon 738. puka da obezbjeđi rudnik željeza u Ljubiji i Prijedor. U sukobu sa ustanicima, 5. avgusta kod sela Brežičani, poginulo je prvih pet njemačkih vojnika u Bosni i Hercegovini — pripadnika tog bataljona.

Rukovodstvo ustanka je, nakon nekoliko dana, odlučilo da se frontovi, zbog slabe organizacije i naoružanja, napuste i da se nastavi borba partizanskim načinom ratovanja — zasjedama, prepadima i iznenadnim napadima na neprijatelja u pokretu i u uporištima. Ono je, također, odlučilo da taj oblik borbenih dejstava bude preovlađujući jer će se njime obezbijediti da, i pored desetostruko jačeg neprijatelja, inicijativa uvijek bude u našim rukama.

Na Podgrmeču (29. jula 1941) ustanici su oslobodili opštinu Suvađa, žandarmerijsku stanicu Benakovac*— a sutradan i opštinu Dubovik, i krenuli u napad na Bosansku Krupu. Istog dana ustanak se proširio i na teren srezova Bosanski Novi i Sanski Most. Tridesetprvog jula oslobođena je i Budimlić Japra. Tu se u zatvoru nalazio Petar Vojnović, poručnik Jugoslovenske vojske, rodom iz sela Lipnika kod Sanskog Mosta. Kad je oslobođen, stavio se odmah na čelo ustanika i pokušao da ih organizuje u jedinstvenu jedinicu. Međutim, u toj situaciji to je bilo dosta teško.

Ipak, osam dana kasnije (8. avgusta), ustanici su formirali 1. nastanički odred. Formirana je i komanda odreda, nazvana Štab ustaničkog odreda Majkić Japra.

Taj štab dao je zadatak Petru Vojnoviću da objedini ustaničke jedinice na području srezova Bosanska Krupa, Bosanski Novi i Sanski Most. On je taj zadatak uspješno izvršio. To je uslovalo da je (21. avgusta) došlo do sastanka predstavnika 26 gerilskih odreda (nazvanih po selima u kojima su formirani) u Suvom Polju (Suhopolju).

Sastankom je rukovodio Petar Vojnović. Na njemu su razmatrana mnoga pitanja značajna za dalji razvoj ustanka, kao što su učvršćenje postojećih i formiranje novih ustaničkih jedinica, dalje prikupljanje naoružanja, prehrana jedinica i druga pitanja. Na kraju je donesena odluka i o zajedničkoj komandi.

Ta nova komanda nazvana je: Komanda gerilskih odreda *Krupa-Sana*. Za komandanta je izabran Petar Vojnović, a za političkog komesara Branko Čopić. Za zamjenika komandanta izabrani su Trivo Drljača za krupski srez i Pero Jelača za sanski srez. Za zamjenike političkog komesara izabrani su Dušan Josipović, Đorđo Maran i Milan Milošević.

Tom prilikom određen je i sektor na kojem će djelovati jedinice pod komandom gerilskih odreda Krupa—Sana. Granice sektora su bile: Bosanska Krupa, nizvodno desnom obalom Une do Bosanskog Novog—Blagaj—Suhača—Ljubija—Stari Majdan—Sanski Most—Vrhpolje—Gornja Sanica—Jelašinovci—sjeverne padine Grmeča—Grabež—Hrgar—Teočak—Doljani—Ripač—Bihać i nizvodno desnom obalom Une do Bosanske Krupe.

Tada su određene i granice Podgrmečkog područja, koje će ostati nepromjenjene do kraja rata.

U septembru je na područje Podgrmeča stigao i Štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Bosansku krajinu, na čelu sa komandantom Dankom Mitrovim i političkim komesarom Brankom Babičem Slovencem. Uskoro za njima, stigao je i dopis od Dankovog zamjenika Miljenka Cvitkovića, koji se, inače, nalazio na sektoru Jajce, u kojem ga obavještava da po naređenju Glavnog štaba NOP odreda Bosne i Hercegovine, treba od ustaničkih jedinica formirati brigade i diviziju.

To naređenje odmah je izvršeno. Štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Bosansku krajinu, dobio je nov naziv *Štab Krajinske divizije*. Za komandanta je postavljen Danko Mitrov, za političkog komesara Branko Babič Slovenac, za zamjenika komandanta Miljenko Cvitković, za operativnog oficira Vojo Stupar i za sekretara Štaba Rade Stupar. Štab Krajinske divizije formiran je u prvoj polovini oktobra 1941.

Sa Kozare u Majkića Japru stigao je 16. oktobra i član Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu, Osman Karabegović, i tom prilikom održao je sastanak sa komunistima i simpatizerima KPJ iz Podgrmeča. On je tom prilikom govorio o međunarodnoj situaciji, a potom i o razvoju ustanka u Jugoslaviji, ističući posebno značaj širine platforme NOP-a za pridobijanje novih masa za narodnooslobodilačku borbu.

Sastanku su prisustvovali i na njemu govorili i: politički komesar Krajinske divizije Branko Babič Slovenac o osnovnim zadacima partijskih organizacija, a zatim Rudi Kolak, Rada Vranješević, Ale Terzić, Dušanka Kovačević, Hajro Kapetanović, Pero Morača i drugi.

Na kraju sastanka Osman Karabegović upoznao je prisutne da su u članstvo Komunističke partije Jugoslavije primljeni Branko Čopić, Stojan Makić, Košta Vulin i Rade Narandžić.

Poslije sastanka, Osman je od prisutnih članova Štaba gerilskih odreda Krupa-Sana prikupio podatke o brojnom stanju ljudstva i naoružanja odreda. Utvrđeno je da u 24 (gerilska) odreda ima 500 boraca, naoružanih sa 310 pušaka, 2 teška mitraljeza i 10 puškomitraljeza. Prije odlaska Osman je sugerisao da bi trebalo od odreda formirati čete, a od četa bataljone.

Odmah poslije njegovog odlaska, formirane su 4 čete u koje su ušli dotadašnji odredi i to: 1. četa *krupska*; 2. četa *Ijubijsko-prijedor-ska*; 3. četa *krupsko-novska*; 4. četa *sanska* i *konjička četa* (jačine 35 naoružanih konjanika).

Istovremeno *Štab gerilskih odreda Krupa-Sana* preimenovan je u štab 4. bataljona »*Sloboda*«, i ušao u sastav Drvarske brigade.

Sastav Štaba 4. bataljona ostao je skoro isti. Dotadašnji komandant gerilskih odreda Petar Vojnović, postavljen je za komandanta bataljona, politički komesar Branko Čopić ostao je i dalje komesar, a Stojan Makić, zamjenik političkog komesara. Vojo Stupar, do tada operativni oficir Krajinske divizije, postavljen je za zamjenika komandanta 4. bataljona.

Za dva i po mjeseca od početka ustanka, izvršeno je niz reorganizacija, preimenovanja jedinica, razmještaja kadrova, sve zbog pro-

nalaženja najboljih oblika vojne organizacije. Sve je to uticalo na čvršće komandovanje i rukovođenje snagama ustanka.

Neprijatelj je u međuvremenu, s obzirom na silinu ustanka stalno dovodio nova pojačanja. Italijanski okupator je na sektor Bihaća, Bosanske Krupe i Cazinske krajine u toku oktobra i novembra doveo oko 14.000 vojnika sa velikim brojem topova i tenkova.

Vlada NDH je neprekidno dovodila iz drugih krajeva nova pojačanja, tako da je udvostručila snage u sjeverozapadnoj Bosni na oko 32.000 ustaša, domobrana i legionara.

I komandant njemačke 718. divizije hitno je zatražio pomoć od njemačkog generala u Zagrebu Gleze fon Horstenaua (*Edmund Glaise von Horstenaua*) za dodatnu zaštitu eksploatacije i transporta rude željeza iz rudnika Ljubije. Tako je u taj kraj upućen 2. landesshican bataljon od oko 1.600 ljudi. Tako se i broj njemačkih vojnika u sjeverozapadnoj Bosni popeo na oko 3.700 vojnika.

Dakle, na području Kozare i Podgrmeča iv novembru 1941. bilo je oko 50.000 neprijateljevih vojnika.

U to vrijeme sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu Đuro Pucar Stari donio je odluke sa Vojnog savjetovanja Glavnog štaba Narodnooslobodilačkih i partizanskih odreda Jugoslavije u Stolicama o jedinstvenoj organizaciji i zadacima partizanskih odreda.²

Sprovodeći odluku sa Vojnog savjetovanja u Stolicama sekretar Oblasnog komiteta je na teritoriji Bosanske krajine formirao 3 krajiška narodnooslobodilačka partizanska odreda, i to: 1. *krajiški NOP odred* na teritoriji Podgrmeča, Bosanskog Petrovca, Drvara i Bosanskog Grahova — od rijeke Sane do Dalmacije; 2. *krajiški NOP odred* na području Kozare i, 3. *krajiški NOP odred*, na teritoriji Glamoča, Kupresa, Livna, Ključa, Mrkonjić-Grada, Jajca, Pljeve, Janja i centralne (srednje) Bosne.

Na teritoriji 1. *krajiškog NOP odreda* rasformirani su Štab Drvarske brigade i Štab 4. bataljona »Sloboda«, a formiran je Štab 1. krajiškog NOP odreda, sastava: komandant Ljubo Babić, politički komesar Velimir Stojnić, zamjenik komandanta Vojo Tođorović, zamjenik političkog komesara doktor Moni Levi i operativni oficir Petar

² Između ostalog, po tim odlukama Glavni štab NOPOJ dobio je naziv *Vrhovni štab Narodnooslobodilačkih i partizanskih odreda Jugoslavije (NOPOJ)*. Štabovi Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Makedonije, dobili su nazive *glavni štabovi*.

Osnovna vojna jedinica, jesu partizanski odredi, koji djeluju na određenom području, a u čijem sastavu su 2—4 bataljona. U bataljonima su 3—4 čete, a u četama 2—3 voda.

Za rukovođenje odredima postavljaju su štabovi sastava: komandant, politički komesar, zamjenik komandanta i zamjenik političkog komesara. Isto u bataljonima i četama.

Zadaci odreda su bili: vođenje borbe na određenom području i kroz borbu stalno jačanje odreda, uništavanjem neprijatelja i zaplijenom oružja, municije i ratne opreme, te širenje slobodne teritorije, na kojoj odmah formirati nove organe narodne vlasti — narodnooslobodilačke odbore.

U vezi sa zadacima, partizanski odredi su bili vojnoteritorijalne jedinice. U vojnom pogledu bili su potčinjeni glavnim štabovima, a u partijsko-političkom pogledu okružnim komitetima KPJ, na područjima na kojima su formirani.

Vojnović. Stab 1. krajiškog odreda smješten je u selu Majkića Japri i počeo je da djeluje u prvoj polovini novembra 1941.

U Majkića Japri se do kraja oktobra nalazio i Stab Krajinske divizije koji je, novom organizacijom, rasformiran. Komandant te divizije Danko Mitrov postavljen je za komandanta 3. krajiškog odreda, a politički komesar divizije Branko Babić Slovenac za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Kozaru. Komandir zaštitnice Krajinske divizije, Teufik Kadenić Cinkara, upućen je za člana Okružnog komiteta KPJ za Jajce, a dotadašnji član oblasnog komiteta KPJ Rudi Kolak, postavljen je za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Drvar. Istovremeno, Šefket Maglajlić postavljen je za sekretara Okružnog komiteta KPJ za Podgrmeč.

Zbog velike teritorije 1. krajiškog odreda, sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu formirao je 2 okružna komiteta KPJ: Okružni komitet KPJ za Podgrmeč i Okružni komitet KPJ za Drvar.

U sastavu Okružnog komiteta za Podgrmeč su bili: sekretar Šefket Maglajlić, članovi Komiteta Hajro Kapetanović, Rada Vranješević, Ale Terzić, Dušanka Kovačević i Drago Lang.

U Okružni komitet KPJ za Drvar ušli su: sekretar Rudi Kolak, i članovi Ilija Došen i Nikola Kotle.

Formiranjem okružnih komiteta KPJ, neposredno vezanih za Pokrajinski komitet KP Bosne i Hercegovine, ukinut je Oblasni komitet KPJ za Bosansku krajinu. Dotadašnji sekretar Oblasnog komiteta, Đuro Pucar, djelovao je i dalje u svojstvu člana Pokrajinskog komiteta KP Bosne i Hercegovine do februara 1942, a Osman Karabegović u svojstvu delegata Glavnog štaba NOP odreda BiH.

Na osnovu odluka u Stolicama i Kozarski NOP odred preimenovan je 15. novembra 1941. u: 2. *krajiški NOP odred*.

Granice Kozarskog područja na kojem je Odred djelovao, bile su: ušće Sane u Unu, nizvodno, desnom obalom Une do ušća u Savu, nizvodno desnom obalom Save do ušća Vrbasa u Savu, uzvodno lijevom obalom Vrbasa do Banjaluke, zatim Zalužani—Dragočaj—Ivanjska — Omarska — Rasavci — Ljubija — Radomirovac — Blagaj — nizvodno desnom obalom Sane, do ušća u Unu.

Na tom području formiran je Okružni komitet KPJ za Kozaru u sastavu: sekretar Branko Babić Slovenac, članovi Boško Šiljegović, Dragoja Miljatović Svare, Vladimir Nemet Braco Kozarčanin, član i sekretar OK SKOJ-a. U Okružnom komitetu SKOJ-a još su bili: Mladen Marin, Dževad Midžić i Božo Dimitrijević.

Polovinom decembra 1941. dvije čete u srednjoj Bosni, Crnovrška i Motajička, ušle su u sastav 2. krajiškog odreda.

Poslije pripajanja tih četa 2. krajiškom odredu, bilo je ukupno 6 četa sa oko 1.000 boraca, naoružanih sa 845 pušaka, 9 teških mitraljeza, 30 puškomitraljeza i 4 minobacača.

Formiranjem 2. krajiškog odreda došlo je do promjena u sastavu štaba odreda. Dotadašnji politički komesar odreda Osman Karabegović, postavljen je za delegata Glavnog štaba NOP odreda Bosne i Hercegovine.

Član Pokrajinskog komiteta KP Bosne i Hercegovine, Đuro Pucar Stari, zakazao je 21. decembra na Kozari vojno-političko savjetovanje, na kojem je analizirana vojno-politička situacija. Savjetovanje je organizovao Okružni komitet KPJ za Kozaru, na kojem su govorili Đuro Pucar Stari, Osman Karabegović, Branko Babić, Boško Šiljegović, doktor Mladen Stojanović i Obrad Stišović. Na kraju tog savjetovanja doneseno je i nekoliko odluka. Prvom odlukom, u Štab 2. krajiškog odreda postavljeni su: na položaj komandanta doktor Mladen Stojanović, za političkog komesara Obrad Stišović, za zamjenika komandanta Josip Mažar Šoša, za zamjenika političkog komesara Ratko Vujović Čoče i za šefa propagande Boško Baškot.

Druga odluka bila je da se formiraju bataljoni.

U januaru i februaru 1942. godine 1. i 2. krajiški odred izvršili su preko 120 uspješnih napada na neprijateljeva uporišta u dolini Gomjenice, Sane, Une i Vrbasa, kao i na neprijateljeve jedinice u pokretu. Zaplijenjen je veliki broj pušaka, znatan broj teških mitraljeza i puškomitraljeza, i nekoliko minobacača. Zaplijenjene su i veće količine municije i ostale ratne opreme.

Zaplijenjenim oružjem naoružani su novi borci. Snage 1. i 2. krajiškog odreda su udvostručene. Od 1.800 boraca krajem 1941, jedinice ta dva krajiška odreda narasle su do 3.500 boraca.

Po naređenju Glavnog štaba Bosne i Hercegovine, Štab 2. krajiškog odreda je u prvoj polovini februara 1942. formirao proleterku četvu, jačine 118 proletera. Nešto kasnije, u toku februara i Štab 1. krajiškog odreda formirao je proleterku četvu, jačine 123 proletera. Te dvije čete, sa Drvarskim proleterskim vodom od 37 boraca, trebalo je da formiraju Krajiški proleterski bataljon i da odmah krenu u istočnu Bosnu u sastav 1. proleterske brigade, kao njen 7. bataljon. Odlučeno je da se proleterski bataljon formira u srednjoj Bosni, pa da zatim odmah krene u istočnu Bosnu u sastav 1. proleterske.

U Skender-Vakufu održano je istog mjeseca vojno-političko savjetovanje, na kojem su donesene vrlo značajne odluke. Među najznačajnijim je, *da se protiv četnika povede nemilosrdna borba do njihovog potpunog uništenja.*

Pošto je još 6. februara 3. krajiški odred, zbog velike teritorije, bio podjeljen na dva odreda — 3. i 4. krajiški odred, na tom savjetovanju odlučeno je da se i 1. krajiški odred, takođe, podjeli na dva odreda, i to na 1. i 5. krajiški odred.

Prema toj podjeli područje Bosanskog Petrovca, Drvara i Bosanskog Grahova pokrivaio je 5. odred, a područje Podgrmeča 1. odred.

Trećeg dana savjetovanja, Košta Nađ i Lepa Perović donijeli su naredbu Vrhovnog komandanta NOP i DVJ, *kojom se formira Operativni štab NOPO za Bosansku krajinu* u sastavu: komandant Košta Nađ, politički komesar Osman Karabegović i zamjenik komandanta doktor Mladen Stojanović. Za načelnika Operativnog štaba NOPO za Bosansku krajinu postavljen je Milan Ličina.

Istovremeno, Lepa Perović donijela je i odluku Pokrajinskog komiteta KP Bosne i Hercegovine o imenovanju *Pokrajinskog povje-*

reništva KP Bosne i Hercegovine za Bosansku krajinu u sastavu: sekretar Đuro Pucar, članovi Osman Karabegović i Lepa Perović.

Postavljanjem doktora Mladena Stojanovića za zamjenika komandanta Operativnog štaba za Bosansku krajinu, uslovljene su promjene u Štabu 2. krajiškog odreda. Komandant je postao Obrad Stišović, politički komesar Ratko Vujović Čoče, zamjenik komandanta Josip Mažar Šoša i zamjenik političkog komesara Dušan Misirača.

Istovremeno, u prva dva mjeseca 1942. došlo je do znatnih promjena i u 1. krajiškom NOP odredu. Vojno-političko savjetovanje 1. odreda održano je 22. januara 1942, i na njemu donijeto dosta važnih odluka o daljem jačanju odreda i daljoj borbi protiv Italijana i četnika. Na tom savjetovanju postavljen je i *novi Štab 1. krajiškog odreda* u sastavu: komandant Milorad Mijatović, politički komesar Velimir Stojnić, zamjenik komandanta Petar Vojnović i zamjenik političkog komesara doktor Moni Levi.

Na savjetovanju je donijeta i odluka o formiranju dva bataljona od postojećih četa 1. krajiškog odreda.

Na osnovu odluke Skendervakufske konferencije, štabovi 1, 2, 5. i 3. krajiškog odreda su u martu pristupili formiranju udarnih bataljona *za borbu protiv četnika*.

Štab 2. krajiškog odreda je 1. aprila 1942. formirao Udarni bataljon jačine od 350 boraca. Pod komandom Miloša Šiljegovića, bataljon je krenuo u rejon Bocca. Sa njim su krenuli Buro Pucar, Boško Šiljegović, Obrad Stišović i drugi rukovodioci Kozare.

Štab 1. krajiškog odreda odredio je da u sastav Udarnog bataljona uđu Bihaćka i Novska četa, a u Štab 5. odreda dvije petrovačke i dvije drvarske čete. Formiranje ovog bataljona izvršeno je u selu Baraci, 6. aprila, gdje je u njegov sastav ušla i jedna četa 3. krajiškog odreda sa terena Janja. Ukupno brojno stanje Udarnog bataljona bilo je 710 boraca. Štab su sačinjavali: komandant Vojo Todorović, politički komesar dr Vaso Butozan, zamjenik političkog komesara Veljo Stojnić i operativni oficir Hasan Kikić.

Prema planu Operativnog štaba, Udarni bataljon sa terena Mrkonjić-Grada trebalo je da potisne četnike prema Vrbasu i Banjaluci, a Kozarski udarni bataljon da ih dočeka, razbije i uništi.

Udarni bataljon pod komandom Voje Todorovića krenuo je u napad i, u prvom naletu, preko sela Pecke, izbio u selo Mednu. Četnici su, sa komandantom Drenovićem, panično bježali prema Manjaci i Banjaluci. Došlo bi, vjerovatno, do njihovog uništenja da, u međuvremenu, nije uslijedila promjena odluke. Naime, u tom momentu stiglo je obavještenje da je u 4. odredu došlo do puča i da su u selu Jošavci četnici, pod vodstvom Rade Radića, mučki napali noću 31. marta Operativni štab, bolnicu, Štab 4. odreda, i ubili doktora Mladena Stojanovića, sekretara Okružnog komiteta KPJ za srednju Bosnu Rajka Bosnića, sekretara OK SKOJ-a Željku Barića, načelnika Operativnog štaba Milana Ličinu i oko 30 ranjenih boraca i mnoge istaknute rukovodioce. Čim je dobio to obavještenje, Đuro Pucar je naredio Kozarskom udarnom bataljonu pokret u srednju Bosnu.

Događaji su poslije toga tekli ovako: 25. marta 1942. formiran je u Celincu Krajiški proleterski bataljon. Komandant Zdravko Celar, politički komesar Esad Midžić, zamjenik komandanta Joja Runić, zamjenik političkog komesara bataljona i ujedno politički komesar Kozarske proleterske čete Fadil Serić. Bataljon je odmah krenuo preko planine Borje prema rijeci Bosni, da bi se prebacio u istočnu Bosnu u sastav 1. proleterske brigade.

Čim je proleterski bataljon (28. marta), krenuo sa terena sela Jošavke, nakon 3 dana, četnici su mučki napali štabove i bolnicu u Jošavci.

U međuvremenu, situacija se pogoršala i u istočnoj Bosni, gdje su, također, prevladali četnici. Zbog toga Proleterski bataljon nije mogao uhvatiti vezu sa tamošnjim partizanskim snagama, te se zadržao na terenu Teslića. U međuvremenu je njegov štab obaviješten o četničkom puču u Jošavci, pa je Bataljon ocftnah krenuo prema selu Vijačanima kod Prnjavora. Od Vijačana jedan dio snaga uputio je preko sela Branešaca za Jošavku.

Zapovjedništvo (komanda) Banjalučkog ustaško-domobranskog zdruga, da bi pomoglo četnicima i iskoristilo nepredviđeno povoljnu priliku za deblokadu Banjaluke, naređuje napad sa prikupljenih 3.000 ustaša i domobrana u prvoj polovini aprila 1942. ka području bivšeg 4. krajiškog odreda. Dio krajiškog Proleterskog bataljona kreće na teren Crnog vrha, sjeveroistočno od Banjaluke, da pomogne Crnovrškoj partizanskoj četi. U isto vrijeme, Udarni bataljon stiže u Snjegotinu, gdje vodi žestoku borbu sa četnicima, razbija ih i produžuje za Vijačane, gdje stiže i Proleterski bataljon sa terena Crnog Vrh. Oba bataljona, krajem aprila, kreću iz Vijačana u napad na koncentrisane četnike u selu Pojezni kod Dervente. Četnici prihvataju borbu, ali istog dana (6. maja) bježe prema rijeci Bosni.

Buro Pucar Stari odlučuje da krene sa Kozarskim udarnim bataljonom natrag u Kozaru, prikupi nove snage i vrati se u srednju Bosnu. Za to vrijeme u srednjoj Bosni ostaje samo Proleterski bataljon sa 250 boraca, prema 2.000 četnika i oko 6.000 ustaša, domobrana i Nijemaca. Zato se taj bataljon, poslije žestoke bitke sa četnicima, Nijemcima i ustašama na Motajici 8. juna 1942, zbog teških gubitaka prebacuje preko Save u Slavoniju, gdje nastavlja borbu u sastavu snaga 3. operativne zone Hrvatske (Slavonija). U Slavoniji Bataljon vodi borbu do 20. oktobra 1942, kada se prebacuje natrag preko Save u Kozaru, a potom u Podgrmeč. Operativni štab za Bosansku krajinu rasformirao ga je početkom novembra 1942.

Dok su četničke snage uz veliku pomoć ustaša, Nijemaca i domobrana uspjele u aprilu i maju 1942. da razbiju 4. krajiški odred, dotle su na terenu Mrkonjić-Grada i Manjače snage 3. krajiškog odreda i Udarnog bataljona 1, 3. i 5. odreda uspjele da rastjeraju četnike, da ih oslabe, ali ne i da ih razbiju. Četnici su izbjegli otvorenu borbu i stavili se pod zaštitu ustaša i domobrana u Banjaluci, Mrkonjić-Gradu i u Jajcu.

Zbog razorne četničke aktivnosti narodnooslobodilački pokret u Bosanskoj krajini, aprila i maja 1942. trpio je određenu osjeku, da bi polovinom maja došlo do njegovog naglog uspona, poslije čega će NOP stalno i neprekidno jačati. Do naglog preokreta u korist NOP-a, došlo je oslobođenjem Prijedora.

Naime, štabovi 1. i 2. krajiškog odreda, na osnovu direktive Vrhovnog komandanta NOP i DVJ od 31. marta, napali su koncentrisanim snagama neprijatelja u Prijedoru 15. maja, razbile ga i oslobodile grad 16. maja 1942. Zarobljeno je 1.400 neprijateljevih vojnika i zaplijenjeno 1.200 pušaka, dvije haubice, 5 minobacača, 8 teških mitraljeza, 15 puškomitraljeza, radio-stanica i velike količine ostale ratne opreme.

Naredbom Operativnog štaba za Bosansku krajinu, *formirana je 21. maja 1942. godine 1. krajiška brigada*, u čiji su sastav ušli dijelovi jedinica 1, 2, 3. i 5. odreda.

U njenom štabu bili su: komandant Ivica Marušić Ratko, politički komesar Velimir Veljo Stojnić, zamjenik komandanta Vojo Todorović i zamjenik političkog komesara Savo Kesar.

Na dan formiranja imala je 1.186 boraca, naoružanih sa 1.053 puške, 74 puškomitraljeza, 5 teških mitraljeza i 3 minobacača.

Dva dana nakon formiranja 1. krajiške brigade, prešli su avionima iz Banjaluke na slobodnu teritoriju Kozare Rudi Čajavec i Franjo Kluz.

Formiranjem 1. krajiške brigade, došlo je do izvesnog pomjeranja i uzdizanja kadrova. Tako su iz Štaba 2. krajiškog odreda raspoređeni u Operativni štab za Bosansku krajinu Ratko Vujović Čoče i Miloš Šiljegović. Na dužnost političkog komesara 2. odreda postavljen je Boško Šiljegović.

U sastavu 2. krajiškog odreda, krajem maja 1942, bila su 4 bataljona i Udarni bataljon. Ukupno 5 bataljona.

I 1. krajiški odred vrlo brzo je rastao. Već početkom aprila od 2. bataljona 1. odreda formirani su 2. i 3. bataljon, a ujedno je formiran i Udarni bataljon.

Prvi krajiški odred oslobodio je 20. juna 1942. Bosansku Krupu. Zaplijenjeno je preko 500 pušaka i mnogo druge ratne opreme. Tim oružjem brojno su ojačani postojeći bataljoni, a u julu je formiran i novi, 4. bataljon, koji je djelovao na terenu između Bosanskog Novog i Ljubije.

Oba krajiška odreda, 1. i 2, imala su u ljeto 1942. po 5 bataljona.

U oba odreda i u 1. krajiškoj brigadi bilo je tada oko 6.000 dobro naoružanih boraca.

*

Njemački odkupator u vrijeme najvećeg uspona 1. i 2. krajiškog odreda, da bi oslobodio svoje snage i snage satelita za frontove u Evropi i Africi, kao i zbog eksploatacije toliko potrebne rude željeza u rudniku Ljubiji, preduzima iz vojnostrategijskih razloga do tada

najveću ofanzivu na našem području da bi uništio 2. krajiški odred i narod na području Kozare.

Ofanzivu je počeo 10. juna 1942. sa 30.000 vojnika. Planom je predvidjeo da za 8 dana uništi i odred i narod Kozare.

Snage 2. krajiškog odreda jačine oko 3.000 boraca, uz sadejstvo 1. krajiške brigade, dočekale su neprijatelja i, u žestokoj borbi i protivnapadima, prisilile ga na dugotrajniju i iscrpljujuću bitku. Nijemci su iz Srbije doveli nova pojačanja, a sa teritorije tzv. NDH pristizale su i nove ustaške i domobranske jedinice. Bitka je trajala 50 dana. U ofanzivi je učestvovalo oko 70.000 Nijemaca, ustaša i domobrana. Neprijatelj je imao gubitke od oko 7.000 poginulih Nijemaca, ustaša i domobrana, a 2. krajiški odred 845 poginulih boraca uključujući i 300 teških ranjenika, koje je neprijatelj pronašao i pobijao.

Neprijatelj je otjerao oko 70.000 ljudi, žena, djece, staraca i ne-moćnih u logore, od kojih je oko 39.000 poubijani. Međutim, osnovni cilj da uništi 2. krajiški odred, nije realizovao. Odred je nastavio borbu.

Udarni i 4. bataljon 2. krajiškog odreda, krajem jula, nalazili su se na području Podgrmeča.

Naredbom Vrhovnog komandanta NOP i DVJ, 2. avgusta 1942, Udarni i 4. bataljon 2. krajiškog odreda s Udarnim bataljonom 1. krajiškog odreda ušli su u sastav 2. krajiške NOU brigade.

Štab 2. krajiške brigade sačinjavali su: komandant Ratko Martinović, politički komesar Niko Jurinčić, zamjenik komandanta Burin Predojević, zamjenik političkog komesara Dušan Misirača i omladinski rukovodilac Dževad Midžić.

Brojno stanje ljudstva i naoružanja 2. krajiške brigade bilo je: boraca 1.200, pušaka 1.000, puškomitraljeza 56, teških minobacača 8, teških mitraljeza 5 i protivtenkovskih topova 1.

U prvoj polovini avgusta 1942. iz sela Bošnjaci, gdje je i formirana, 2. krajiška brigada krenula je na Sitnicu i na teren Manjače. Uz podršku 1. krajiške i 2. proleterske brigade vodila je žestoke borbe sa Nijemcima, ustašama i četnicima.

U međuvremenu, 22. avgusta, Vrhovni komandant NOP i DVJ je od dijela 5. krajiškog odreda formirao 3. krajišku brigadu, a 18 dana kasnije, 9. septembra 1942, od preostalih jedinica istog odreda i 4. krajišku brigadu. Time je 5. krajiški odred prestao da postoji.

Istovremeno, 2. krajiški odred u toku septembra vodio je borbu na području Kozare, kada Vrhovni komandant svojom Naredbom formira 5. krajišku (kozaračku) NOU brigadu (22. septembra 1942).

U Štab 5. brigade postavljeni su: za komandanta Josip Mažar Šoša, za političkog komesara Boško Šiljegović, za zamjenika komandanta Miloš Šiljegović, za zamjenika političkog komesara Dušan Misirača, za načelnika Štaba Ratko Vujović Čoče, za omladinskog rukovodioca Vladimir Nemet Braco Kozarčanin.

Brojno stanje ljudstva i naoružanja 5. brigade, na dan formiranja, bilo je: boraca 1.100, pušaka 940 i puškomitraljeza 45.

Brigada je vodila borbe na Kozari do 21. oktobra 1942, kada se prebacila perko Sane u Podgrmeč.

Tako su se u drugoj polovini oktobra 1942. na područje Podgrmeča koncentrisale 1, 2, 3, 4. i 5. krajiška brigada. Do tada, u avgustu, septembru i oktobru 1. i 2. krajiška brigada učestvovala su u oslobođenju Mrkonjić-Grada (24. avgusta) i Jajca (25. septembra), a još ranije 28. jula, 1. krajiška brigada s jedinicama 1. i 5. odreda oslobodila je Ključ i gornji dio rijeke Sane.

Od jedinica 1. krajiškog odreda Vrhovni komandant NOP i DVJ *formirao je 14. oktobra 1942. godine 6. krajišku (grmečku) NOU brigadu.*

U njen štab su postavljeni: za komandanta Milorad Mijatović, za političkog komesara Dmitar Bajalica Baja, za zamjenika komandanta Petar Vojnović, za zamjenika političkog komesara Uroš Bogunović Roca i za omladinskog rukovodioca Milan Daljević.

Do oktobra 1942. jedinice 1. i 2. krajiškog odreda sa 1. krajiškom brigadom, vodile su borbu protiv oko 100.000 neprijateljevih vojnika. To je bila najveća koncentracija neprijateljevih snaga na jednom, relativno malom prostoru teritorije Jugoslavije. Osnovni cilj neprijatelju je bio da uništi partizane i oslobodi svoje jedinice za upotrebu na drugim frontovima, te da, istovremeno, obezbjedi nesmetanu eksploataciju prirodnih bogatstava iz kozarskog i podgrmečkog područja.

U žestokim ofanzivnim borbama jedinice 1. i 2. krajiškog odreda i 1. krajiške brigade, razbile su sve planove neprijatelja i primorale ga, ne samo da zadrži postojeće snage, već da dovodi i nova pojačanja.

Preformiranjem 1. i 2. krajiškog odreda u 1, 2, 5. i 6. brigadu, u toku 1942, oni su prestali da postoje.

Prema tome, začeci stvaranja 4. krajiške divizije počinju prvim danom ustanka na Kozari i Podgrmeču, 29. jula 1941, a završavaju se Naredbom, vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita, 9. novembra 1942, kada je 4. krajiška divizija i formirana.

Teritorija na kojoj je nastala 4. krajiška NOU divizija obuhvata sjeverozapadni dio Bosanske krajine sa granicama: Banjaluka — Ivanjska — Omarska — Marićka — Sasina — Vrhpolje — Gornja Sanica — Jelašinovci — sjeverne padine planine Grmeč — Grabež — Hrgar — Teočak — Boljani — Ripač — Skočaj — Zavalje — Baljevac — Izačić — Mutnik — Tržac — Sturlić — Mala Kladuša — Velika Kladuša — Bosanska Bojna — Zborište — Stabandža — Dobro Selo — selo Ivanjska u dolini Une i nizvodno desnom obalom Une do ušća u Savu, nizvodno desnom obalom Save do ušća Vrbasa — uzvodno lijevom obalom Vrbasa do Banjaluke (vidi skicu matična i operativna teritorija 4. divizije).